

SHAXS TARBIYASIDA EYDEKOLOGIYA TAMOYILLARIDAN FOYDALANISHNING QIYOSIY TAHLILI

Xo'jamberdiyeva M.

Qarshi davlat universiteti doktoranti

Tayanch so'zlar: shaxs, ta'lim oluvchi, tamoyil, qiyosiy tahlil, bilim, qadriyatlar, munosabatlar, qarorlar qabul qilish tajribasi.

Ключевые слова: личность, обучающийся, принцип, сравнительный анализ, знания, ценности, установки, опыт принятия решений.

Key words: personality, student, principle, comparative analysis, knowledge, values, attitudes, decision-making experience.

Eydekologiya tamoyillaridan izchil foydalanish ta'lim oluvchining dunyoqarashida o'ziga xos o'zgarishlarni yuzaga keltiradi. Bu borada bir qator xorijiy davlatlar ta'lim tizimi ma'lum rivojlanishga va tajribaga ega ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Buyuk Britaniya ta'lim tizimida faoliyatining yangi vazifalari tizimiga ekologik qadriyatlarni kiritishni belgilab berdi. Mamlakat rahbariyati ekologik ta'limni barqaror rivojlanish siyosatining "yuragi" deb belgilagan. Barqaror rivojlanishning maqsadi, britaniyalik ekspertlarning ta'riflariga ko'ra, jamiyat va iqtisodiyotning barcha sohalaridagi turli xil inqirozlarni chetlab o'tib, «silliq» harakat qilish uchun birgalikdagi harakatlarini qo'llab-quvvatlashdir.

Birlashgan Qirollik ta'lim tizimlarining xarakterli xususiyatlari shundaki, barcha hududlar uchun asosiy va qo'shimcha sinflar tizimida ekologik muammolarni o'rganish majburiydir. Shu bilan birga, bunday darslarga ajratilgan o'quv soatlari soni ta'limning ichki imkoniyatlari hisobidan belgilanadi.

Britaniya ta'lim jarayonining milliy ta'lim dasturiga muvofiq eydekologiya quyidagi ijtimoiy muhim vazifalarni bajarishlari shart:

“barcha shaxslarga atrof-muhitni muhofaza qilish va yaxshilash uchun zarur bo'lgan bilim, qadriyatlar, munosabatlar, qarorlar qabul qilish tajribasi, ko'nikmalarni egallash imkoniyatini berish;

shaxsning tabiatni kuzatish va atrof-muhitni turli nuqtai nazardan (geografik, jismoniy, sotsiologik, biologik, iqtisodiy, texnologik, siyosiy, tarixiy, axloqiy, estetik va ma'naviy) o'rganishga bo'lgan intilishlarini qo'llab-quvvatlash;

shaxsda ekologik muammolarga tabiiy qiziqishni, shuningdek, haqiqiy ekologik muammolarni hal qilishda amaliy ishtirok etish istagini uyg'otish" [82].

Angliyaning mazkur tartibdagi ta'lim siyosati natijasida shaxs o'z qadriyatlari tizimida ekologik axloq, madaniyat, munosabat, mas'uliyatni ham qaror toptirishga sabab bo'ladi. Bu esa ta'lim oluvchining:

“o'zi va atrof-muhit muhofazasi;

uzoq muddatli tashabbuslar uchun javobgarlik;

Angliyada elektr ta'minoti ishonchliligi kafolati;

ilmiy-texnikaviy taraqqiyotni ta'minlash;

boshqa davlatlarning ishtirokini qo'llab-quvvatlash, hamkorlik sifatlarini tarkib toptirish kabilarga imkon beradi" [93].

Eydekologiya tamoyillari asosida ta'lim samaradorligini oshirishda Skandinaviya tajribasini (Shvetsiya va Norvegiya misolida) o'zlashtirish maqsadga muvofiq. Bu mamlakat aholining ekologik ta'lim olishi nuqtai nazaridan o'ziga xos "standart" hisoblanadi.

Norvegiyada ekologik ta'lim jamiyatda atrof-muhit muammolariga qiziqishning ortib borishi bilan bevosita bog'liq. Tarixga nazar tashlaydigan bo'lsak, atrof-muhitga oid xabardorlik 1970-yillardan boshlab Norvegiyada va butun Yevropada eng ko'p muhokama qilinadigan mavzulardan biriga aylana boshlaganini bilib olamiz. Atrof-muhit muammolari bo'yicha tashvishlarning kuchayishi 1972-yilda Norvegiyaning iqlim va atrof-muhit bo'yicha birinchi vaziri saylanishiga olib keldi. Inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlarning tez o'zgarishi Norvegiya maktablarida 1974-yildan boshlab yangi o'quv dasturining yaratilishiga va amalga oshirilishiga olib keldi. 1992-yilda Rio-de-Janeyroda bo'lib o'tgan konferensiya va 21-kun tartibi qabul qilingandan so'ng, hukumat tomonidan maktablarning o'quv dasturiga ekologik barqaror rivojlanish g'oyalarini kiritish bo'yicha yangi chora-tadbirlar ko'rildi. O'qituvchilar uchun "Tabiat - Jamiyat – Atrof" deb nomlangan yangi majburiy kurs taqdim etildi. Uning maqsadi Norvegiya maktablarida ekologik qadriyatlarning rolini oshirish uchun o'qituvchilarni ekologik madaniyat va "Barqaror rivojlanish" asoslariga o'rgatish edi.

Bugungi kunda Norvegiyaning Bergen shahrida joylashgan Flaktveyt maktabida eydekologiya tamoyillari muvaffaqiyatli joriy etilganiga yorqin misoldir. Bu tamoyil ta'lim oluvchilariga (6-13 yosh) "Barqaror rivojlanish" maqsadlariga erishish imkoniyatini beradi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining “Barqaror rivojlanish” maqsadlari o‘z ichiga 17 ta maqsad va 169 ta vazifani olgan bo‘lib, BMTga a’zo barcha davlatlar (191 ta) 2030-yilga qadar erishishga kelishib olgan. Maqsad va vazifalar murakkab va ajralmas bo‘lib, “Barqaror rivojlanish”ning barcha uch komponenti: iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik muvozanatni ta’minlaydi. Ushbu tizim ta’lim inson hayotining muhim qismi ekanligi haqidagi g‘oyaga asoslanadi. Biroq hozirgi iqlim o‘zgarishlari ekologik qadriyatlar borasidagi bilimlarni amaliy qo‘llash muhimligini ko‘rsatadi. Ushbu ta’lim muassasasi uchun tabiat hukmronlik qiladigan muqobil qadriyatlar tizimini ko‘rsatib, ta’lim va tarbiyaning axloqiy tuzilmasini mustahkamlash muhimdir. Bunda ta’limning maqsadi - boshqalar tabiat va jamiyat uchun g‘amxo‘rlikni tushunishdir. Bu esa eydekologiya tamoyillari izchiligi asosida amalga oshiriladi [89].

Norvegiyada shaxslarning o‘zlarini zamonaviy jamiyatda o‘z o‘rnini topishda va barqaror kelajak uchun harakat qilishda mas’uliyatni o‘z zimmalariga olishni o‘rganadilar.

“O‘qituvchilar guruhlarda birgalikda ishlaydi va tadbirlarni rejalashtirishadi, ularning ba’zilari aralash yosh guruhlarda o‘tkaziladi. Faoliyatlar orasida quyidagilarni ajratib ko‘rsatish mumkin:

ta’lim chiqindilarni qayta ishlash kompaniyalari bilan hamkorlik qiladigan qayta ishlash va ajratish tashabbusi;

suv resurslarini muhofaza qilish bo‘yicha ekologik tashkilotlar bilan hamkorlik qilish; ularning faoliyatini o‘rganish va yirik korxonada turli xil ekologik muammolarni qanday hal qilishni tushunish uchun yirik kompaniyalar bilan hamkorlik qilish”[68].

Ta’lim oluvchilar notijorat tashkilotlar faoliyatini qo‘llab-quvvatlaydi. Bu ularga o‘zlarining kichik hissalarini qo‘shish va dunyoni o‘zgartirish, shuningdek, axloqiy va ijtimoiy fazilatlarini rivojlantirish imkoniyatini beradi.

Norvegiyada eydekologiya tamoyillari ta’lim rahbariyati faoliyatida aniq ko‘zga tashlanadi. Rahbar shaxslarni o‘zlariga va boshqalarga g‘amxo‘rlik qilishga, mahalliy aholiga ko‘mak berishga, tabiatni asrashga, sayyoramizga e’tiborli bo‘lishga o‘rgatadi. Ta’lim rahbariyati shaxsning demokratik jamiyat va butun sayyora kelajagi haqida adekvat va muvozanatli, barqaror qarorlar qabul qila olishlariga umid qiladi. Bu borada “Veches Tidende”, “Bergensavisen” va “Asane Tidende” kabi gazetalarda ko‘plab maqolalar yozilgan. “Ta’lim 2008-yilda Hordaland tumani atrof-muhit mukofotiga sazovor bo‘ldi.

Eydekologiya tamoyillariga asoslangan ta’lim sohasida yetakchi davlat – Shvetsiya tajribasi qiziqish uyg‘otadi. Chunki bugungi kundagi voqelikda ko‘plab davlatlar “shved modeli”ni qabul qilishga intilishmoqda.

Shvetsiya jamiyati 1970-yillardagi iqtisodiy o'sish davrida rivojlandi va mamlakat 1980-yillarga kelib odamlar hayoti uchun farovon jamiyatni yaratishga muvaffaq bo'ldi. 1990-yillarga kelib Shvetsiya jamiyati tushunchasi "Odamlar va atrof-muhit uchun barqaror jamiyat" bosqichiga yetdi. Shvetsiya 1972-yildagi Stokgolm konferensiyasidan beri xalqaro ekologik hamjamiyatga rahbarlik qiladi, shuningdek, 1992-yilda Rio konferensiyasida faol ishtirok etdi. Ijtimoiy ta'minot tizimi, muhojirlar uchun ta'lim, "Uglerod" solig'i - bularning barchasi Shvetsiya jamiyatining yutug'idir. Aytish mumkinki, Shvetsiya butun insoniyatga "manifest"ni ilgari surdi, unda u "insoniyatni tabiatga nisbatan o'z harakatlari uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga" chaqirdi[75].

Atrof-muhit masalalarida Shvetsiya yetakchiligi uchun zarur shartlar mavjud. Shvetsiyaning butun tarixi, madaniyati va jamiyati tabiat bilan uzviy bog'liqdir. Bularning zamirida eydekologiya tamoyillari izchilligi yotadi[75].

Shvetsiyadagi eydekologiya tamoyillariga amal qilishda tabiiy va gumanitar fanlarning o'rni beqiyos. Tabiiy fanlarga quyidagilar kiradi: biologiya, fizika, kimyo va keng ma'noda texnologiya. Gumanitar fanlarga: geografiya, tarix, dinshunoslik va huquq.

Eydekologiya tamoyillari fakultativ kurslar negizida tizimli foydalaniladi va haftasiga 6-7 soat davom etadi. Maqbul ish shakllari dala yoki amaliy laboratoriya ishi hisoblanadi. Shvetsiyaning ko'pgina ta'lim muassasalarida eydekologiya tamoyillari ekologik ta'lim negizida tashkil etilib, alohida o'quv xonalarida, fakultativ kurslar va "seminar"larga rahbarlik qiluvchi mutaxassislar yordamida olib boriladi.

Adabiyotlar:

1. Махмутов М. И. Организация проблемного обучения в школе. - М.: 1977. - 240 с.
2. Махмутов М.И. . Проблемное обучение: основные вопросы теории. - М.: «Педагогика». – 1975.-367 с.
3. То'хтаев А. S. Ekologiya / Pedagogika institutlarining talabalari uchun o'quv qo'llanma. – T.: "O'qituvchi", 2001. - 144 b.
4. Shodiev R. D., Aslonova O. P. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiyasi, va integratsiyasi. Darslik. Qarshi. "Fan va ta'lim", 2021. – 150 bet,

РЕЗЮМЕ

Maqolada xorijiy davlatlar ta'lim tizimi ma'lum rivojlanishga va tajribaga ega ekanligining muhim ahamiyati tahlil qilingan.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируется важность того, что образовательная система зарубежных стран имеет определенное развитие и опыт.

SUMMARY

The article analyzes the importance of the fact that the educational system of foreign countries has a certain development and experience.